

AMFORE ROMANO-BIZANTINE DESCOPERITE LA PIATRA FRECĂȚEI - BEROE

DOREL PARASCHIV

La Piatra Frecăței, punct situat pe malul Dunării, la 2,5 km sud de localitatea Ostrov (jud. Tulcea), a fost localizat castrul Beroe¹, amintit în itinerarii de epocă romană². Situl este cunoscut în literatura de specialitate, prin săpăturile din necropola datată între secolele II-VII³ și cele din așezarea romano-bizantină și medievală timpurie⁴.

În lotul de materiale rezultat în urma cercetărilor lui A. Petre, transferat de la Institutul de Arheologie din București la Muzeul de Arheologie din Tulcea, se găsesc și șapte amfore, care nu provin din contexte clare. Considerăm însă necesară publicarea acestora, deoarece recipientele pentru transport sunt puțin cunoscute în situl dobrogean de pe malul Dunării.

Astfel, săpăturile quasiexhaustive ale lui A. Petre în necropola de epocă romană și romano-bizantină au scos la iveală o singură amforă, datată în secolul al IV-lea⁵. Piesa, unică ca formă în provincia Scythia

¹ C. Moisil, *Cetatea Biroe*, *BCMI*, 4, 1911, p. 45-46; P. Polonic, *Cetățile antice de pe malul drept al Dunării (Dobrogea) până la gurile ei*, *Natura*, 24, 7, 1935, p. 22.

² *Tabula Peutingeriana*, VIII, 3, *apud Izvoare privind istoria României*, I, București 1964, p. 746; *Itinerarium Antonini*, 225, 1, *apud Izvoare ...*, p. 746; *Notitia Dignitatum*, XXXIX, 15, *apud Fontes historiae daco-romanae*, II, București 1970, p. 208; *Ravennas Anonymus* IV, 5, *apud Fontes ...*, p. 580.

³ A. Petre, *La romanité en Scythie Mineure (I^e-VIe siècles de notre ère). Recherches archéologiques*, *Bulletin AIESEE*, 17-18, 1987-1988, p. 5-171.

⁴ A. Petre, A. Apostol, *Prospecțiuni geofizice - magnetice și electrice - experimentale, aplicate în perimetrul arheologic al castrului antic de la Beroe (Piatra Frecăței)*, *SCIV*, 21, 1, 1970, p. 165-182; D. Vâlceanu, Al. Barnea, *Ceramica lucrată cu mâna din așezarea romano-bizantină de la Piatra Frecăței (secolul al VI-lea e. n.)*, *SCIVA*, 26, 2, 1975, p. 209-218.

⁵ A. Petre, *op. cit.*, p. 19 / mormântul C 110, pl. 32/43 d. Vezi și A. Rădulescu, *Amfore romane și romano-bizantine din Scythia Minor*, *Pontica*, 9, 1976, p. 106, tipul 6, pl. VII/1; C. Scorpan, *Origini și linii evolutive în ceramica romano-bizantină (sec. IV-VII) din spațiul mediteranean și pontic*, *Pontica*, 9, 1976, p. 156, tipul I-E; idem, *Contribution à la connaissance de certains types céramiques romano-byzantins (IVe-VIe siècles) dans l'espace istro-pontique*, *Dacia, N.S.* 21, 1977, p. 270, tipul I; A. Opaïț, *Considerații preliminare asupra amforelor romane și romano-bizantine*

Minor, este caracteristică purtătorilor culturii Sântana de Mureș - Cerneahov, având analogii în Moldova⁶, Muntenia⁷ și în nordul Mării Negre⁸, în toate cazurile în contexte funerare. O amforă, descoperită într-un sondaj arheologic din așezare, pe un nivel de locuire datat în a doua jumătate a secolului al VI-lea, este amintită de D. Vâlceanu și Al. Barnea⁹, iar alta, ce va fi prezentată și în catalogul nostru (la nr. 1), de A. Opaïț¹⁰.

Două dintre amforele ce fac obiectul notei de față (cat. nr. 1 și 2, pl. 1) au gura îngustă, gâtul cilindric, corpul alungit, decorat cu caneluri, baza tubulară și torțile mici, ovale în secțiune. Acestea aparțin unui cunoscut tip de recipiente de transport orientale, *Late Roman Amphora 10*¹¹, atestat cu precădere în provinciile circum-mediteraneene ale Imperiului, în contexte arheologice datate între sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al VII-lea¹².

din Dobrogea, *Peuce*, 8, 1980, p. 302, 304, tipul VI B 4, pl. VII/6; idem, *Aspecte ale vieții economice din provincia Scythia (secolele IV-VI p. Ch.). Producția ceramicii locale și de import*, București 1996, p. 76, pl. 21/2.

⁶ V. Palade, *Săpăturile arheologice de la Bogdănești-Fălciu, MCA*, 10, 1973, p. 175, fig. 6/1; S. Țau, M. Nicu, *Săpăturile arheologice din necropola birituală din secolul al IV-lea e.n., de la Barcea, jud. Galați, MCA*, Vaslui 1982 (1986), p. 177, fig. 4/2.

⁷ Gh. Diaconu, *Târgșor. Necropola din secolele III-IV e. n.*, București, 1965, p. 70/mormântul 258, p. 83-84, pl. CXXVI/1; B. Mitrea, C. Preda, *Necropole din secolul al IV-lea în Muntenia*, București, 1966, p. 38/mormântul 64, fig. 89/3.

⁸ A. Bortoli-Kazanski, M. Kazanski, *Les sites archéologiques datés du IVe au VIe siècle au nord-est de la Mer Noire: état des recherches, Travaux et memoires*, 10, 1987, p. 458, fig. 7/34; O. D. Dașevskaia, *Pozdnie Skifi v Krimu*, Arheologija SSSR, 1-7, 1991, pl. 28/20-21.

⁹ D. Vâlceanu, Al. Barnea, *op. cit.*, p. 210, fig. 1/1. Piesa se încadrează în același tip ca cea prezentată de noi la nr. 3.

¹⁰ A. Opaïț, *Aspecte...*, p. 51, pl. 9/4.

¹¹ După clasificarea lui J. A. Riley, pentru amforele de la Berenice (J. A. Riley, *Coarse Pottery*, în J. A. Lloyd [ed.], *Excavations at Sidi Khreish Benghazi [Berenice]*, II, *Suppl. to Libya Antiqua*, V, Tripoli, 1979, p. 229-230).

¹² W. Hautumm, *Studien zu Amphoren der spätrömischen und frübyzantinischen Zeit*, Fulda 1981, p. 233-246/nr. 183-263, fig. 328-400; D. P. S. Peacock, D. F. Williams, *Amphorae and the Roman economy. An introductory guide*, London - New York, 1986, p. 188-190, tipul 45; M. Sciallano, P. Sibella, *Amphores. Comment les identifier?*, Aix-en-Provence, 1991, p. 102.

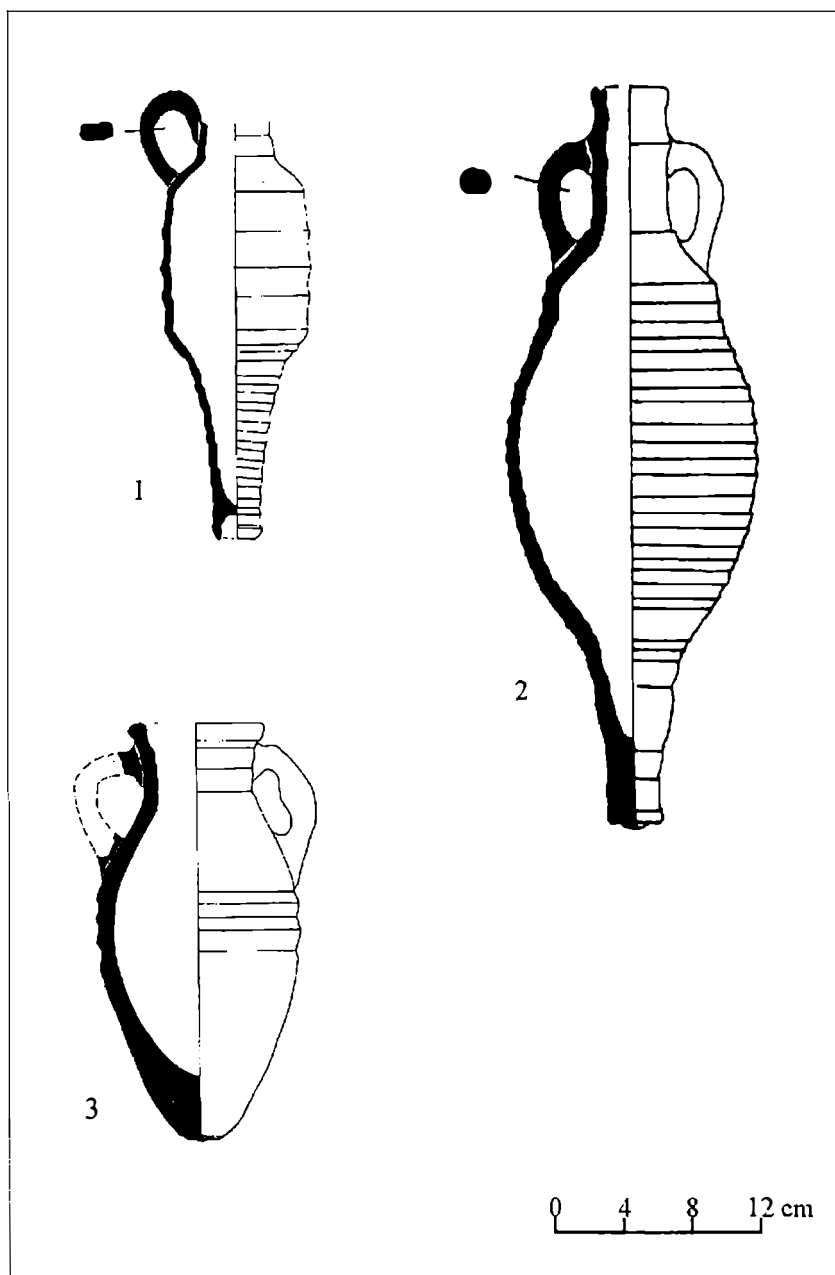

Fig. 1.
Amfore descoperite la Beroe

În zona pontică, astfel de vase au fost descoperite în Crimeea¹³, în Moesia Secunda - la *Odessos*¹⁴ și în Scythia Minor - la *Halmyris*, *Aegyssus*, *Noviodunum*, *Dinogetia*, *Troesmis*, *Niculitel*, Telița - La Pod și Topraichioi¹⁵. A doua dintre piesele din catalogul nostru este lucrată dintr-o pastă grosieră și are profilul ușor diferit de a celor cunoscute până în prezent, motiv pentru care nu excludem posibilitatea producerii acesteia într-un centru istro-pontic.

O amforă (cat. nr. 3, fig. 1) are gura evazată, gâtul scurt și corpul oval, decorat cu caneluri. Astfel de recipiente sunt întâlnite aproape în exclusivitate în așezările romano-bizantine din spațiul istro-pontic - la *Argamum*, *Histria*, *Tomis*, *Salsovia*, *Halmyris*, *Noviodunum*, *Capidava*, *Axiopolis*, *Ibida*, *Topraichioi*, *Acrae*, *Bizone*, *Odessos* și *Odârcei*¹⁶, ceea ce demonstrează faptul că sunt produse locale. Acestea încep să fie fabricate în a doua jumătate a secolului al V-lea, însă cea mai mare răspândire o au la sfârșitul secolului al VI-lea și în primele decenii ale următorului. Datorită diferențelor în ceea ce privește structura și culoarea pastei recipientelor, ca și capacității lor foarte reduse (cca. 1-2 l), acestea fiind deci nerentabile pentru transportul pe distanțe lungi sau chiar medii, putem afirma că existau mai multe centre de producție pentru tipul în discuție.

¹³ V. F. Gaidukevici, *Raskopki Tiritaki, v. 1935-1940 gg.*, *MIA*, 25, 1952, p. 96, fig. 114/1; I. B. Zeest, *Keramiceskaia Tara Bospora*, p. 119, tipul 95, pl XXXVIII/95; A. Sazanov, *Les amphores de l'antiquité tardive et du moyen age: continuité ou rupture? Le cas de la Mer Noire*, în *La céramique médiévale en Méditerranée. Actes du VIe Congrès de l'Association Internationale pour l'Etude des Céramiques Médiévales en Méditerranée*, Aix-en-Provence, 1995 (1997), p. 88, tipul 3, fig. 1/3.

¹⁴ G. Kuzmanov, *Rannovizantiska keramika ot Trakia i Dakia (IV - nacialato VII v.)*, Sofia, 1985, p. 14/nr. 42-43, tipul VII, pl. 5.

¹⁵ A. Opaïț, *Aspecte ...*, p. 51 cu bibliografia, pl. 9/2-6.

¹⁶ *Ibidem*, p. 71-72 cu bibliografia, pl. 19/5, 8; idem, *Ceramica*, în A. Opaïț, M. Zahariade, Gh. Poenaru-Bordea, C. Opaïț, *Fortificația și așezarea romană târzie de la Babadag-Topraichioi*, *Peuce*, 10, 1991, p. 214, pl. 16/3; idem, *O săpătură de salvare în orașul antic Ibida*, *SCIVA*, 42, 1-2, p. 30/nr. 26, fig. 26; I. Oberländer-Tâmoveanu, *Stațiuni antice de pe raza comunei Mahmudia, jud. Tulcea*, *Peuce*, 8, pl. 9/29; Z. Covacev, *Cercetările din sectorul V al cetății Capidava*, *MCA*, Brașov 1981 (1983), p. 361-362, fig. 4/2, 5/1; L. Dončeva-Petkova, D. Toptanov, *Ranovizantijska Keramika ot s. Odârcei, Tolbuhinski okrăg*, *Izvestija Varna*, 18 (33), 1982, p. 107-108, 113/nr. 42, pl. III/2, VIII/4; G. Kuzmanov, *op. cit.*, p. 22-24/nr. 114-127, pl. 12-13. Piesele de la *Argamum* și *Noviodunum* sunt inedite.

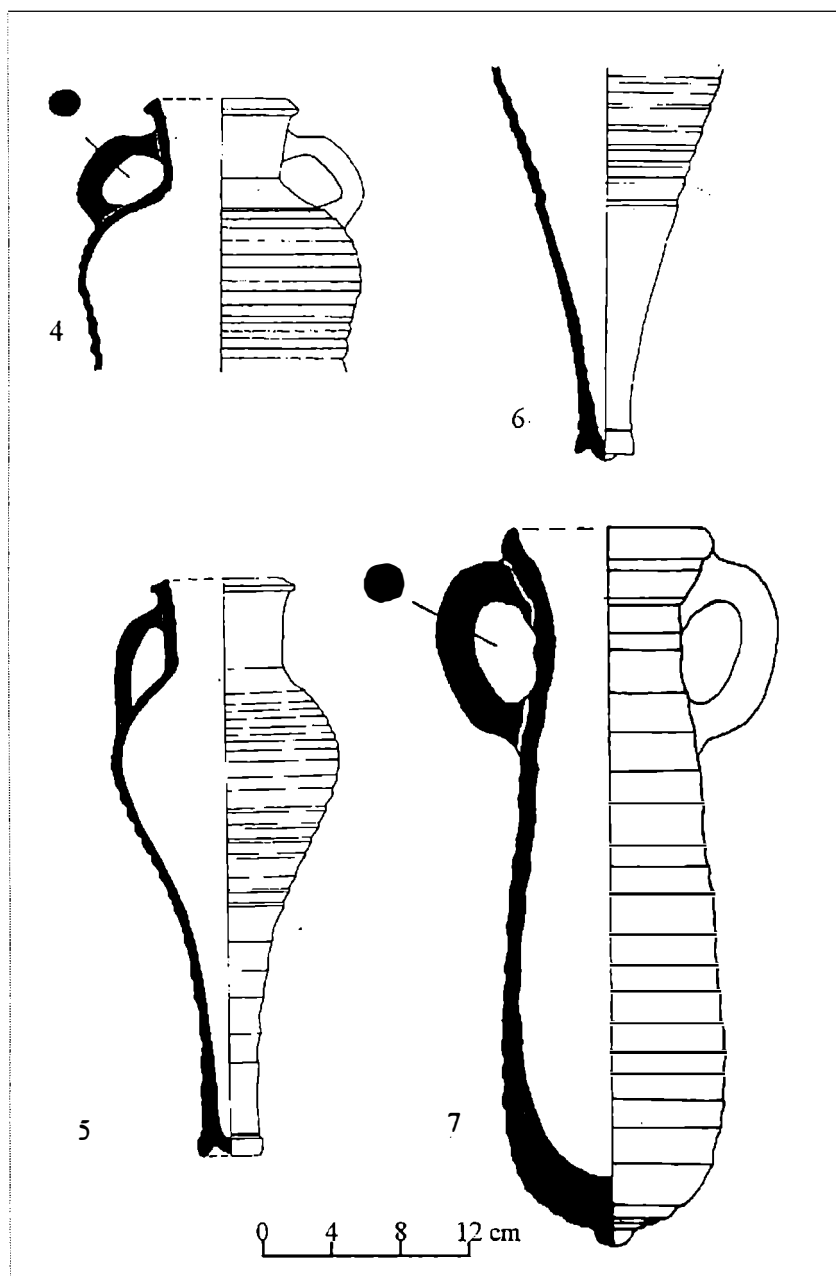

Fig. 2.
Amfore descoperite la Beroe

Dintr-o amforă (cat. nr. 4, fig. 2) se păstrează doar partea superioară. Piesa are gura evazată, gâtul scurt, corpul conic, decorat cu caneluri, iar după analogii, știm că se termina cu un mic buton. Astfel de vase sunt foarte rare, fiind atestate doar la *Dinogetia*, *Odessos* și *Tyras*, în contexte datate în sec. IV-V, însă nu sunt incluse până în prezent în vreo tipologie¹⁷. A. Minčev afirmă că amforele descoperite la *Odessos* erau produse în acest centru¹⁸.

Pentru două recipiente, unul întreg și unul fragmentar (cat. nr. 5 și 6, pl. 2), nu cunoaștem nici o analogie. Vasul întreg are o singură toartă, iar corpul acestuia se îngustează în partea inferioară mai mult decât cel prezentat de noi mai sus (cat. nr. 4). Structura și culoarea pastei din care sunt lucrate cele trei piese sunt însă identice.

Ultima amforă (cat. nr. 7) are gura evazată, gâtul îngust, corpul în formă de burduf (cu diametrul maxim în partea inferioară), decorat cu caneluri fine, terminat cu un mic buton și torțile rotunde în secțiune. Gura este foarte largă pentru capacitatea relativ redusă a piesei. Deși pentru recipientul în discuție nu am găsit nici o analogie, putem afirma, nu însă fără rezerve, că forma acestuia, ca și caracteristicile pastei din care a fost confecționat, indică faptul că vasul a fost realizat într-un atelier din partea occidentală a Imperiului (probabil din Betica), la începutul perioadei romano-bizantine, constituind un experiment al unui producător.

Cinci dintre amforele prezentate au fost produse în provincia Scythia Minor. Deoarece pentru recipientele nr. 5 și 6 nu am găsit analogii, iar pasta acestora este identică cu cea a piesei nr. 4, nu excludem posibilitatea realizării acestora la Beroe. Ținând cont de caracteristicile pastei, de maniera de lucru și de profilul amforei nr. 2, putem afirma că și aceasta a fost produsă în centrul amintit, deși specialiștii susțin că dintre tipurile de vase pentru transport de epocă romano-bizantină "orientale", doar *Late Roman Amphora 1* și *2* au fost fabricate și în zona pontică¹⁹. Pentru lămurirea acestui aspect, în lipsa descoperirii până în prezent a unor ateliere amforice în Scythia Minor, cu

¹⁷ Gh. Ștefan, *Dinogetia I. Risultati della prima campagna di scavi (1939)*, *Dacia*, VII-VIII, 1937-1940 (1941), p. 412, fig. 17/2; A. Minčev, *Za keramičnoto proizvodstvo v Odessos (I-VII v.)*, *Izvestija Varna*, 19 (34), 1983, p. 11-12, pl. I/3, V/1; A. Bortoli-Kazanski, M. Kazanski, *op. cit.*, p. 441-442, fig. 2/2.

¹⁸ A. Minčev, *op. cit.*, p. 11-13.

¹⁹ D. P. S. Peacock, D. F. Williams, *op. cit.*, p. 82 (pentru *Late Roman Amphora 2*); M. Sciallano, P. Sibella, *op. cit.*, p. 100-101 (pentru *Late Roman Amphora 1* și *2*); L. Bjelajac, *Amfore Gornjo Mezijskog Podunavlja*, p. 67-76 (pentru *Late Roman Amphora 1* și *2*).

excepția celor de la Telița - Valea Morilor, care nu aveau o producție diversificată²⁰, sunt necesare analize de laborator asupra pastei vaselor.

Surprinzătoare este prezența amforei betice la Beroe. În zona istro-pontică mai sunt cunoscute doar patru recipiente pentru transport romano-bizantine produse în provinciile occidentale ale Imperiului; două au fost descoperite la *Halmyris* și două la Babadag - Topraichioi, pe niveluri de locuire datate între mijlocul secolului al IV-lea și mijlocul secolului următor²¹.

Catalog*

1. Aproape completă (lipsește gura).

Hp-25,4; Dm-8,7.

Capacitate - cca 1 l (aproape 2 *sextarii*).

Pastă roșie-cărămizie, cu particule albe și mica albă și aurie în compoziție, angobă bej-cărămizie.

2. Completă.

H - 42,2; Dg -4,4; Dm-14,8.

Capacitate - 2,25 l (cca. 4 *sextarii*).

Pastă cărămizie, cu particule albe și negre și mica aurie în compoziție, angobă bej-cărămizie.

3. Completă, restaurată.

Capacitate - cca. 1 l (aproape 2 *sextarii*).

H - 23,7; Dg - 8; Dm - 12.

Pastă roșie-cărămizie, cu mica albă în compoziție, angobă proprie.

4. Fragmentară (partea superioară).

Hp - 15,4; Dg - 9,1; Dm - 16,4.

Pastă bej-gălbuie, angobă proprie.

²⁰ V. H. Baumann, *Așezări rurale antice în zona gurilor Dunării. Contribuții arheologice la cunoașterea habitatului rural (sec. I-IV p. Chr.)*

²¹ A. Opaïț, *Aspecte ...*, p. 89-90, pl. 34/1-2.

5. Completă.

H - 33; Dg - 8,4; Dm - 13,2.

Capacitate - 1,1 l (cca. 2 *sextarii*).

Aceași pastă și angobă ca la nr. 4.

6. Fragmentară (bază).

Hp - 22.

Aceași pastă și angobă ca la nr. 4.

7. Completă, restaurată.

H - 41; Dg - 12,4; Dm - 13,2.

Capacitate - cca. 3 l (5-6 *sextarii*).

Pastă bej-cenușie, cu particule albe, negre și maronii și mica albă în compoziție, angobă albicioasă.

* În catalog am utilizat următoarele abrevieri: H - înălțimea, Hp - înălțimea păstrată, Dg - diametrul gurii, Dm - diametrul maxim. Dimensiunile sunt date în centimetri.

Explications des figures

Pl. 1, 2. Amphores romano-byzantines découvertes à Beroe

AMPHORES ROMANO-BYZANTINES DÉCOUVERTES À PIATRA FRECĂȚEI – BEROE

Résumé

L'auteur present sept amphores d'époques romano-byzantine trouvées par A. Petre à Piatra Frecăței, point où a été localisée la forteresse Beroe. Une pièce a été réalisée dans la zone orientale de la Mer Méditerranée (cat. no 1, pl. 1), une autre probablement en Bétique (cat. no 7, pl. 2) et cinq dans l'espace istro-pontique (cat. no 2-6, pl. 1-2). Il affirme que l'amphore no 2 fait partie d'un typ de vases orientales, *Berenice Late Roman Amphora 10* (comme l'amphore no 1 aussi).